

Knippenbergprijs 2023

Bestuurswisseling Brabants Heem

Erfgoed en
kunstmatige
intelligentie

De tweede bijeenkomst 'Heemkunde ontmoet...' was op het prachtige Landgoed Baest in Oostelbeers. Een landgoed met veel natuur en fraaie bebouwing. Zie pagina 10.

Inhoud

Dorpshuis Hart van Spoordonk wint Knippenbergprijs 2023

4

De noodzaak van behoud Brabants Erfgoed

10

Heemkunde op zoek naar jongeren

18

Kunstmatige intelligentie, zegen of bedreiging?

22

Hedendaags erfgoed met een historische dimensie

26

Nieuwe samenstelling bestuur Brabants Heem

32

Boeken

38

Zilveren draagspelden Brabants Heem

42

Agenda en jubilea

46

Colofon

47

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

De tweede bijeenkomst van 'Heemkunde ontmoet' op het fraaie Landgoed Baest in Oostelbeers bracht opnieuw heemkunde in contact met andere organisaties bij wie erfgoed na aan het hart ligt. Een goedbezochte en inspirerende dag was het resultaat, waarover in deze uitgave is te lezen.

De Knippenbergprijs ging dit jaar naar Spoordonk met een juryrapport dat zeer lovend was over de wijze waarop de plaatselijke kerk is omgebouwd tot een dorpshuis. Behoud van religieus erfgoed met de uitreiking van de prijs in het oudste monument van Oirschot, het Boterkerkje.

Hoe zorg je dat immaterieel erfgoed in het gemeentelijk beleid tot zijn recht komt en wat kan kunstmatige intelligentie betekenen voor heemkunde? Onderwerpen waarover in dit nummer is te lezen. En ook over de nieuwe bestuursamenstelling van Brabants Heem, over nieuwe boeken en over de vele vrijwilligers die met recht een onderscheiding ontvingen.

Veel leesplezier!

Zeeland, december 2023

Tjeu van Ras

tjeuvanras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in maart 2024.

Kopij dient uiterlijk maandag 12 februari 2024 binnen te zijn.

Dorpshuis Hart van Spoordonk wint Knippenbergprijs 2023

Thema: Monumenten op de kaart

door Peter van Overbruggen

Voor de driehoofdige jury was het geen zwaar wikken en wegen om uit de drie genomineerden de winnaar van de Knippenbergprijs 2023 te kiezen. Het gigantische project, gedragen door een kleine gemeenschap van vrijwilligers en gesteund door gemeente, bisdom en ondernemers, had alle

Winnaar Tinie Renders namens Dorpshuis Hart van Spoordonk met de bronzen penning en de bloemen, naast hem dagvoorzitter Peter van Overbruggen met de cheque; achter de juryleden v.l.n.r. Karel Loeff, Harrie Maas en Leo Koenraads.
(foto Martin van Wulfen, Pixelview fotografie)

elementen in zich om de eerste prijs in de wacht te slepen. Dorpshuis Hart van Spoordonk was de overtuigende winnaar van de Knippenbergpenning 2023. Het was bovendien bijzonder dat de prijs op 18 november werd uitgereikt in de gemeente Oirschot, waarvan het kerkdorp Spoordonk deel uitmaakt.

Dagvoorzitter van de feestelijke prijsuitreiking, Peter van Overbruggen, stelde na de overhandiging van de penning vast dat het bijbehorende geldbedrag, een cheque van 1000 euro, uiteraard in geen enkele verhouding staat tot de kosten van de aankoop en verbouwing van de Spoordonkse kerk. Maar de prijs is vooral een uitdrukking van grote waardering voor het initiatief voor en de wijze waarop de herbestemming is gerealiseerd.

Hart van de gemeenschap

Het leven in Spoordonk speelde zich 80 jaar lang in en rond de Heilige Bernadettekerk af. Die mocht niet verdwijnen! De jury is onder de indruk van het gemeenschapsinitiatief dat – door de aankoop van de kerk – uiteindelijk leidde tot het behoud van het monument: het kerkgebouw als hart van de gemeenschap. Spoordonk heeft hiermee laten zien dat burgerparticipatie ook écht werkt.

Het idee om dat gebouw voor de mensen te behouden was geweldig, maar het proces om dat te realiseren bleek weerbarstig. Als eerste stap moest de gemeenschap worden geactiveerd en geïnspireerd. Dit werd gedaan met een film waarin bewoners werden geïnterviewd over het belang van 'hun kerk en dorp'. De toenmalige pastoor van de kerk, Leendert Spijkers, bleek ook een warm pleitbezorger voor de nieuwe toekomst van de kerk. Zo werden op alle niveaus contacten gelegd.

De jury heeft met waardering kennisgenomen van het feit dat niet alleen met de Spoordonkenaren de verbinding werd gezocht, maar ook met de gemeente, het bisdom, media, ondernemers en dat het nieuwe gemeenschapshuis inmiddels ook jong en oud verbindt. Daarmee werd in elk geval duidelijk voldaan aan een van de belangrijke criteria die voor de Knippenbergprijs van belang is: het initiatief of project moet verbindend zijn.

De andere criteria om voor een nominatie in aanmerking te komen zijn: grensverleggend, bovenlokaal, educatief en actueel. Die grenzen werden in Spoordonk verlegd door als gemeenschap ook verantwoordelijkheid te nemen voor het regelen van financiering van de herbestemming van de kerk, maar ook door de toekomstige exploitatie te organiseren. Om het gebouw financieel gezond uit te baten is Spoordonk in staat gebleken meerdere maatschappelijke functies onder het dak van de kerk samen te brengen.

Een actueel onderwerp

De actualiteit van het monsterproject was ook duidelijk. De jury vond het feit dat ook de verduurzaming van het nieuwe gemeenschapshuis is gerealiseerd, een grote verdienste. Herbestemming van kerken is eveneens een actueel thema waarin Spoordonk een leidend en lichtend voorbeeld is voor toekomstige vergelijkbare projecten. Inmiddels zijn er contacten van Spoordonk met andere gemeenten waar men op zoek is naar wegen tot herbestemming van hun kerk.

Als sluitstuk heeft men recent, als eerbetoon aan Alfons Rats, de architect van de Heilige Bernadettekerk, zijn in het verleden geschilderde portret verworven. Daarmee is de realisatie van de herbestemming afgerond.

Professionele Jury

Er waren voor nominatie van de Knippenbergprijs 2023 13 initiatieven voorgedragen, die heel divers van karakter waren. In een eerste bijeenkomst had de jury gekozen voor drie projecten die het beste aansloten bij het thema 'Monumenten op de kaart'.

► Het duo Losse Tongen, Agnes Leijen (links) en Marlies van den Bijgaart, luisterde de bijeenkomst muzikaal op.
(foto Martin van Wulfen, Pixelview fotografie)

◄ De bronzen legpenning met inscriptie.
(foto Tjeu van Ras)

Genomineerd werden:

- Kees Welmers uit Oisterwijk, voorgedragen door Heemkundekring De Meijerij
- Dorpshuis Hart van Spoordonk, voorgedragen door de gelijknamige stichting
- MoNUment van de week Tilburg, voorgedragen door Heemkundekring Tilborch

De genomineerden hadden zich ieder afzonderlijk op 25 oktober 2023 gepresenteerd bij de jury.

Op basis van deze presentaties vond juryberaad plaats en werden de winnaars van de 1e, 2e en 3e prijs bepaald. De jury, op initiatief van de Stichting Knippenbergprijs samengesteld, bestond uit: Harrie Maas (Monumentenhuys Brabant), Karel Loeff (Erfgoedvereniging Heemschut), Leo Koenraads (Stichting de Brabantse Boerderij). Peter van Overbruggen, bestuurslid van de Stichting Knippenbergprijs, fungeerde als onafhankelijk juryvoorzitter.

Waardering voor alle inzenders

De jury benadrukte in het juryrapport het belang van de nominatie en de prijstoekenning, als voorbeeld en uitdaging voor anderen om projecten in te dienen voor toekomstige thema's van Knippenbergprijs. Alle ingediende projecten verdienden in de ogen van de jury 'een groot compliment'. Dat heeft de jury ook aan de 10 niet-genomineerde inzenders laten weten. Zij hebben allemaal laten zien wat de grote maatschappelijke waarde is van vrijwilligerswerk in Brabant. De initiatieven die de jury heeft beoordeeld laten ook zien hoe de initiatiefnemers verbonden zijn met én betrokken zijn bij hun gemeenschap, dorp of stad en hoe belangrijk het is om verleden, heden en toekomst met elkaar te blijven verbinden in 'het verhaal van ons Brabant'!

Tweede prijswinnaar

Kees Welmers, genomineerd door Heemkundekring De Kleine Meierij Oisterwijk, ontving de tweede prijs: een bedrag van 500 euro. Kees Welmers werd door de jury beschouwd als een vrijwilliger die een bovenmatige bijdrage levert aan de samenleving.

De drie winnaars, v.l.n.r. Kees Welmers uit Oisterwijk, Tinie Renders uit Spoordonk, Ad van Eijck en Ton Goossens uit Tilburg. (foto Martin van Wulfen, Pixelview fotografie)

Al vanaf 2003 nam hij initiatieven om in Oisterwijk stadswandelingen met gidsen te organiseren. Bijzondere betrokkenheid had Kees Welmers bij de verwaarloosde Joodse begraafplaats, de beschrijving van de historie van de protestantse kerk en de realisatie van struikelstenen in het Oisterwijkse straatbeeld. De jury heeft veel waardering voor zijn educatieve inzet om de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog levend te houden. Hij

betreft bij zijn activiteiten ook jongeren om een brug te slaan tussen verleden en heden. Hij zorgt voor verbinding tussen diverse geledingen van de Oisterwijkse samenleving. Een bijzondere blijk van waardering heeft de jury voor de literaire bijdrage van Kees aan de geschiedschrijving. De vertaling van het oude Plinkas en memorboek van de Joodse gemeente in Oisterwijk vanuit het Jiddisch/Hebreeuws is een waar huzarenstuk.

Derde prijs

MoNUment van de week, voorgedragen door Heemkundekring Tilborch, kreeg de derde prijs, ook een bedrag van 500 euro.

De jury had veel waardering voor het feit dat, inmiddels 550 voor - en naoorlogse monumenten zijn gedocumenteerd, maar ook gevisualiseerd op een aantrekkelijke website. Hierop zijn monumenten naar soort uitgesplitst. De 94 stadsverkenningen, waarbij bewoners of anderen een route kunnen lopen, maken monumenten beleefbaar. De ambitie is de monumenten nog te voorzien van een QR-code. De jury stelt vast dat het Tilburgse initiatief zeker als voorbeeld kan dienen voor anderen. ■

De noodzaak van behoud Brabants Erfgoed

➤ Grote belangstelling voor 'Heemkunde ontmoet...'

door Ineke Strouken

Brabant staat voor heel veel uitdagingen, die de provincie de komende jaren behoorlijk op de kop zullen zetten. Steden en dorpen dijen uit en dat treft de hele provincie. Wat kunnen lokale heemkundekringen en erfgoedorganisaties doen om het erfgoed te beschermen? Dit thema werd op 10 november op Landgoed Baest in Oostelbeers uitgediept tijdens de tweede bijeenkomst van 'Heemkunde ontmoet...'

Het ene na het andere distributiecentrum duikt op en boeren hebben ruimte nodig om hun bedrijf te behouden. Tientallen jaren kwam het ene na het andere natuurgebied in de knel. Nu staat Brabant weer voor veel uitdagingen. Denk maar aan het stikstofprobleem. Er moeten veel woningen gebouwd worden met de daarbij behorende infrastructuur. Tegelijkertijd moet de natuur hersteld en uitgebreid worden en moet de verdroging van Brabant worden tegengegaan. Deze uitdagingen kunnen een groot gevaar zijn voor het voortbestaan van het Brabants erfgoed. Hoe kunnen wij bij al deze ontwikkelingen ons erfgoed voor volgende generaties behouden?

Manifest

In 2019 gaven acht organisaties die in Brabant op het gebied van erfgoed actief zijn het Manifest Brabants Landelijk Erfgoed uit waarin ze bestuurders en beleidsmakers oproepen om beleid te maken om verdere aantasting van het erfgoed te voorkomen. Nu zijn wij vier jaar verder en de urgentie om het erfgoed te beschermen is veel groter. De afgelopen jaren is hard gewerkt om erfgoed in de Omgevingswet te borgen. Dat is lang niet overal gelukt. Het was erg ingewikkeld en lang niet overal kwam de participatie goed van de grond.

In feite zou erfgoed het uitgangspunt moeten zijn voor alle ruimtelijke plannen. Dat is lang niet altijd zo. Wij moeten blijven werken aan de bewustwording van het belang van erfgoed voor de leefbaarheid en identiteit van gemeenten en provincie. En tegelijkertijd moeten wij scherper inzicht krijgen op wat behouden moet blijven om de geschiedenis van onze woonplaats te kunnen vertellen.

Levendig Brabant

Begin 2023 kwam de beleidsnota 'Levendig Brabant' uit. Wil van Pinxteren, oud-gedeputeerde, was bij de totstandkoming van deze nota betrokken. De nota 'Levendig Brabant' stimuleert integraal denken en werken tussen de sectoren vrije tijd, cultuur, sport en erfgoed. Het idee is dat een levendig Brabant bijdraagt aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en recreëren. Erfgoed draagt bij aan de kwaliteit van het aanbod. De erfgoedsector zal meer met organisaties van buiten moeten samenwerken. In de nota worden een aantal doelen genoemd, zoals het behoud van erfgoed, het toegankelijk maken van erfgoed voor iedereen, innovatie en vernieuwing, talentontwikkeling en het bijdragen van erfgoed aan een gezonde en aantrekkelijke omgeving. Op de begroting is hiervoor 13,4 miljoen euro uitgetrokken, dat is inclusief de rijksbijdrage van 2,3 miljoen voor restauratie. Daarnaast is het mogelijk om incidenteel subsidie aan te vragen. Naast 'Levendig Brabant' lopen ook nog de vier verhaallijnen van de provincie: bestuurlijk, bevochten, religieus en innovatief Brabant.

Nationaal Van Gogh Park

Vincent van Gogh is internationaal de bekendste Brabander. Hij is in Brabant geboren, heeft er de helft van zijn leven gewoond en ruim een kwart van zijn werk gemaakt. Daaronder 'De Aardappeleters'. In talloze schilderijen, schetsen en brieven heeft Van Gogh de natuur, het landschap en het eenvoudige boerenleven vastgelegd.

Een aantal van die plekken zijn nog bewaard gebleven. Voor Frank van den Eijnden, directeur van de Van Gogh Sites Foundation, is het vanzelfsprekend dat Vincent van Gogh inspiratiebron en gids is om samen met de overheid, ondernemers, organisaties en particulieren te werken aan een mooie, gezonde en groene leefomgeving. Doel om prachtige natuur en vitaal boerenland in een krachtige economische regio te ontwikkelen. Een ambitieus plan dat veel inzet en een lange adem vergt. Toch beginnen de plannen inmiddels vorm te krijgen.

Erfgoed moet voor
elke generatie
betekenis krijgen

🏠 Een rondwandeling op het Landgoed Baest, voorafgaand aan de bijeenkomst 's middags.

Het Van Gogh Nationaal Park werkt aan nieuwe verdienmodellen voor boeren, aan natuur en landschap tot in het hart van dorpen en steden, aan duurzaam toerisme en aan het terugbrengen van hagen, bomenlanen en –paden en aan het verbinden van natuurgebieden. Hiermee versterkt het Park vanuit de geschiedenis de identiteit van Brabant en de regio's en zet problemen om in kansen.

Lokale identiteit

Oss is een voorbeeld van hoe je met erfgoed – in dit geval archeologisch erfgoed – je gemeente een uniek gezicht kunt geven. Mijke Peeters, beleidsadviseur en archeoloog van de gemeente Oss, liet zien hoe Oss zich met archeologie op de kaart zet voor zowel inwoners als bezoekers. Archeologie leeft in Oss. Dat komt omdat er al erg lang onderzoek gedaan wordt door de Universiteit van Leiden, veel gepassioneerde amateurarcheologen zich voor de archeologie inzetten en ook omdat er hele mooie vondsten onder andere uit de prehistorie en de Romeinse tijd gedaan zijn.

Stadsarcheoloog Mijke Peeters van Oss over de archeologische vondsten in haar gemeente.

In Oss werkt archeologie samen met de gemeente, het museum en archief om de betrokkenheid bij de geschiedenis van deze gemeente te vergroten. Hiervoor hebben ze een klein, vrij besteedbaar, jaarlijks budget tot hun beschikking. Ze kijken niet alleen naar het verleden, maar ook naar de toekomst. Erfgoed moet voor elke tijd betekenis hebben. Daarom trekken museum en archief actief de wijken in. Betrokken inwoners zijn belangrijk voor het uitdragen van de geschiedenis en identiteit van Oss. Archeologie beleefbaar maken doe je samen. Een grote replica van de spectaculairste vondsten - het vorstenzwaard uit de vroege IJzertijd - heeft pontificaal een plek gekregen op de rotonde voor Museum Jan Cunen. De grafheuvel waar het zwaard in is gevonden, is gereconstrueerd. Verder heeft Oss naast exposities en schoolprojecten fietstochten gemaakt langs historische plekken en producten die herinneren aan het rijke verleden van Oss ontwikkeld. Op deze manier blijft Oss continu de archeologie onder de aandacht brengen.

Lokale erfgoedorganisaties zijn onmisbaar vanwege hun kennis

De Kleine Beerze

Het beekdal van de Kleine Beerze wordt momenteel heringericht. Projectleiders Monique Leesberg en Ria Bernards nemen in dat proces de zoektocht naar het streekeigene voor hun rekening. Dat doen ze samen met de bewoners door

koffiebijeenkomsten te organiseren, dialoog te bevorderen en het gebied in te trekken. De bewoners gaan samen op ontdekkingstocht, ze ontdekken de streekeigen kenmerken, de verhalen en de geschiedenis en inspireren elkaar om dit om te zetten in hedendaagse producten en activiteiten. Wat is het karakteristiek van de Kleine Beerze en de mensen die er wonen? Wat zijn kenmerkende elementen in het landschap? Er hoe kunnen wij die omzetten in lokale producten die het gebied identiteit geven en helpen om het beekdal te behouden voor de toekomst? Hoe kunnen wij de dorpen uitbreiden zodat ze hun eigen karakter behouden?

Monique en Ria vertelden in Oostelbeers hoe ze dit hebben aangepakt. Hun tip: nodig zorgvuldig uit, wees een goede gastvrouw, luister naar de ideeën van de mensen en wees een podium voor ideeën. Wees ook voorbereid dat niet alles meteen lukt. Je hebt te maken met tijdsdruk, procedures en ook vraagstukken als 'hoe betrek je er jongeren er bij'. Om te kunnen slagen zijn korte lijnen en medewerking van de overheid en een budget onontbeerlijk.

Belang van erfgoed

Het belang van erfgoed is groot. Het geeft een gemeente een uniek gezicht en vertelt waar wij vandaan komen. Erfgoed helpt om keuzes te maken voor de toekomst. Maar erfgoed laat mensen ook anders naar hun omgeving kijken en zorgt er voor de inwoners betrokken en trots zijn. Daarom is het van groot belang dat gemeenten en erfgoedorganisaties

Lokale erfgoedorganisaties kunnen helpen om oude structuren en patronen zichtbaar te maken

de handen ineen staan om het erfgoed te beschermen. Erfgoed zou het uitgangspunt moeten zijn voor alle ruimtelijke plannen. Hiervoor is een lange termijn visie nodig.

Lokale erfgoedorganisaties kunnen in het beschermen van erfgoed een grote rol spelen. Door hun kennis weten ze welk materieel, immaterieel en groen erfgoed behouden moet blijven om het wordingsverhaal van hun gemeente te kunnen vertellen. Zij kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de bewustwording van het belang van erfgoed. Er komt heel veel op heemkundekringen af: de Omgevingswet, de verhaallijnen, de druk om een Canon te maken en dan moeten ook nog alle foto's en bidprentjes digitaal voor iedereen toegankelijk gemaakt worden. Hoe ga je daar als heemkundekring of erfgoedorganisatie mee om? Waar leg je de prioriteiten?

Meester Papierschepper Leo Hoegen gaf een demonstratie tijdens de bijeenkomst.

Landgoed Baest in herfstkleuren.

Lokale erfgoedorganisaties kunnen helpen om een integraal historisch verhaal van een gemeente te vertellen

Deze 'Heemkunde ontmoet...' - bijeenkomst liet zien dat het actief inzetten van lokale erfgoedorganisaties voor het behoud van erfgoed bij alle uitdagingen waar Brabant voor staat heel erg noodzakelijk is.

De tweede Heemkunde ontmoet....bijeenkomst is georganiseerd door Brabants Heem, de Stichting de Brabantse Boerderij en de Leerstoel Cultuur in Brabant.

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door Ruud van Nooijen.

Het Manifest Brabants Landelijk erfgoed is te lezen op:
www.brabantsheem.nl/manifest-brabants-landelijk-erfgoed

Heemkunde op zoek naar jongeren

door Tjeu van Ras

Het zijn soms voor de hand liggende suggesties, maar het gaat er vooral om er heel bewust aan te werken. Werk aan het werven van jongeren voor de heemkundekringen en erfgoedorganisaties. Organiseer niet alleen vóór jongeren, maar vooral mét jongeren, was een van de vele suggesties en tips.

De vier jongeren op de voorgrond met achter hen de deelnemers aan de bijeenkomst in Sprang-Capelle.
(foto Tjeu van Ras)

Voorzitter Hans Brouwers van de Heemkundekring Uden beet op de middagbijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen op 16 november in Sprang-Capelle de spits af. “Wat hebben we jongeren te bieden,” zo vroeg hij zich af. Samen met Joep Baltussen van de Historische Kring Land van Cuijk, Shannen Akkeren en Ine de Win van de Erfgoedbènde en met Lenneke Willemstein van Erfgoed Jong informeerden zij de aanwezigen over wat jongeren beweegt, wat ze doen en vooral ook hoe ze in het leven staan. En over de vraag hoe heemkundeverenigingen kunnen proberen jongeren bij hun activiteiten te betrekken, niet alleen als lid van de club maar ook als vrijwilliger.

Op zoek naar mogelijkheden, mogelijke antwoorden en naar goede voorbeelden uit de praktijk probeerde het jonge gezelschap duidelijk te maken dat ‘omdenken’, het anders gaan denken, van belang is. Verjonging op velerlei terrein is nodig. In het activiteitenbeleid, het communicatiebeleid, bij de werving van vrijwilligers en bestuursleden en in het vrijwilligersbeleid. Over al deze onderwerpen vertelde het viertal in afwisselende samenstelling, waarbij Joep Baltussen als sprekend voorbeeld van een jongere als voorzitter van de Historische Kring Land van Cuijk bij de meeste onderwerpen vanuit zijn eigen praktijk extra duidelijkheid kon geven.

Activiteiten

Zou mijn (klein)kind overwegen om met ons mee te doen? Een van de eerste vragen over dat vernieuwende activiteitenbeleid. Er is veel concurrentie met andere hobby's. Om aandacht te trekken is een onderwerp als het Rijke Roomse leven niet aan jongeren besteed. Het moet écht interessant zijn voordat de jongere generaties komen. Interessant, leuk en toegankelijk. Een lezing van 20 minuten, een historische pubquiz, een historische fietstocht of historische gerechten proeven werden als voorbeeld genoemd.

Timing is van groot belang, dus niet onder werk- of schooltijd. En ook voor de hand liggend: is de activiteit bereikbaar met de fiets of het openbaar vervoer? Een andere mooie suggestie: doe het samen met een ander, om in beeld te komen en om kosten te delen. Zoals bijvoorbeeld met een sportclub in de kantine. ➤

Communicatie

In vijf stappen naar een goed communicatiebeleid. De aanbevelingen: maak iemand verantwoordelijk, ga na wat je al doet, maak een communicatieplan, denk na over de uitvoering en ga het doen! Vanzelfsprekend zijn het de social media, website, Facebook, Instagram en Tik Tok die jongeren gebruiken. Beschouw de eigen website als je online visitekaartje, zorg dat die actueel en aantrekkelijk is. En al even belangrijk: zorg dat er een mobiele versie is, want voor jongeren is de mobiele telefoon het belangrijkste. Hoe positiever je overkomt, hoe beter het werkt. Een term als 'heemkunde' is weinig aantrekkelijk voor de vindbaarheid. Noem de term geschiedenis, het spreekt meer aan. Andere tip: zet jongeren voor op de foto, kom met jongeren in het nieuws. De Historische Kring Land van Cuijk heeft op de site bewust geen 'nieuws'. Het is volgens Joep Baltussen niet te onderhouden.

Werving

Persoonlijk benaderen werkt het beste bij het werven van jonge vrijwilligers en bestuursleden. Treffend was daarbij de wijze waarop Joep Baltussen te werk is gegaan. Hij had als voorbeeld in zijn presentatie het facebookaccount van de Heemkundekring Zeeland gepakt. Waar bezoekers van dat account reageerden met een 'like' op onderwerpen die met heem of geschiedenis te maken hebben ondernam hij actie. Via datzelfde facebook stuurde hij een bericht om te laten weten dat hij het interessant vond dat hij of zij had gereageerd om vervolgens een suggestie te doen actief te worden, als vrijwilliger of als bestuurslid. Het leverde in zijn eigen woongebied altijd vriendelijke reacties op en het had resultaat.

De presentie was in handen van, v.l.n.r. Hans Brouwers, Joep Baltussen, Ine de Win, Shannen Akkeren en Lenneke Willemstein. (foto Tjeu van Ras)

Napraten en discussiëren aan de werktafels na de uitgebreide presentatie. (foto Tjeu van Ras)

Laagdrempelige activiteiten trekt jongeren en maakt de kans op aanmeldingen als vrijwilliger groter. Niet alleen iets doen vóór jongeren, maar mét jongeren. Jonge sprekers trekken vaak ook een jong publiek. En wat te denken van het bieden van een stageplaats of een werkervaringsplaats? Zo heb je zeker een jongere in huis. Of organiseer jongerendagen, vorm een jongeren werkgroep. Jongeren als vrijwilligers aan elkaar koppelen biedt ook kansen, omdat het dan niet op één persoon aankomt.

Werktafels

Aan werktafels schoven de jonge inleiders aan om met de vertegenwoordigers van de erfgoedorganisaties verder te praten, vragen te beantwoorden en vooral ook ervaringen uit te wisselen. De vele suggesties hoeven niet een één keer opgevolgde te worden. Belangrijk advies: maak een lijst van maatregelen. Met welke van de tips wil je aan de slag de komende vijf jaar? Zet deze in je visieplan. Elk jaar kun je een aantal maatregelen uitkiezen om uit te voeren. Je hoeft niet meteen bergen te verzetten. In kleine stappen kun je je doel bereiken. ■

De presentatie over Verjonging in de heemkunde én de vele tips die op een rij zijn gezet, zijn te lezen op de website van Brabants Heem. zie: www.brabantsheem.nl/verjonging

Kunstmatige intelligentie, zegen of bedreiging?

door Hans Verhees

Artificial Intelligence, kunstmatige intelligentie, doet zijn intrede in onze leefwereld, geen dag gaat voorbij of je kunt iets horen over de invloed daarvan. Bij het universitair ziekenhuis in Groningen beantwoordt een AI-tool al vragen van patiënten. Erfgoedonderzoekers en publicisten staan voor de vraag wat voor invloed krijgt AI op ons cultureel erfgoed.

Bij Heemkundekring Myerle Mierlo is een klein onderzoek gedaan naar de juistheid van de informatie die ChatGPT geeft. Deze AI-tool heeft een eigen database met gegevens waaruit geput wordt. Het onderzoek richtte zich op twee onderwerpen: wat weet ChatGPT over heemkunde in het algemeen en HK Myerle in het bijzonder én wat maakt ChatGPT van de opdracht om een artikel te schrijven over een cultuur historische vondst? De opdracht luidde: "Maak een artikel van maximaal 700 woorden met als titel: 'De waarheid rondom de Venus van Mierlo.' Bespreek daarin waar en wanneer de Venus gevonden is en de discussie over de vraag of de steen echt is."

Ernstig mis

Bij het eerste vraagstuk blijkt dat ChatGPT de algemene kennis best wel goed op orde heeft. Zowel over heemkunde in het algemeen als over HK Myerle weet de chatbot wel een en ander, maar specifieke informatie over HK Myerle is iets anders. Daar slaat het programma de plank toch wel ernstig mis. Zo is het oprichtingsjaar foutief vermeld, als dat aan ChatGPT wordt voorgelegd, erkent het programma de fout en bedankt voor het corrigeren van de gegevens. Het programma meldt steeds vaker dat je voor specifieke informatie andere bronnen, zoals de organisatie zelf, beter kunt raadplegen.

De waarheid rondom de Venus van Mierlo

De Venus van Mierlo, geëxposeerd in het Noordbrabants Museum in Den Bosch.
(foto Hans Verhees)

Over de Venus van Mierlo produceerde het programma drie artikelen op basis van de eerder genoemde opdracht. Het zijn artikelen met een verschillende invalshoek. Ook hier blijkt dat de chatbot algemene informatie redelijk goed kan plaatsen, maar op specifieke elementen rondom de betreffende steen lijkt de tool verstek te laten gaan. Zo worden in de drie artikelen verschillende namen genoemd

van de vinder van de steen, maar de echte naam ontbreekt.

Over de discussie die gevoerd is over de echtheid van de steen, is duidelijk meer bekend en weet de chatbot in de artikelen aan te geven dat daarover de meningen verdeeld zijn. Verschillende onderdelen van deze discussie worden in het betoog betrokken. Opvallend is al direct dat de chatbot bij de titel van de artikelen zich niet houdt aan de opdracht. De titel wordt uitgebreid met een toevoeging. We kregen de volgende artikelen aangereikt:

1. *De waarheid rondom de Venus van Mierlo:
Een mysterieus artefact in discussie*
2. *De waarheid rondom de Venus van Mierlo:
Een intrigerende ontdekking in de geschiedenis van Mierlo*
3. *De waarheid rondom de Venus van Mierlo:
Een archeologisch mysterie ontrafeld*

De omvang van de artikelen komt aardig in de buurt van de opdracht. Zonder te titels mee te rekenen respectievelijk 643, 646 en 673 woorden.

Beoordeling

Inhoudelijk zijn de artikelen voorgelegd aan de plaatselijke amateur-archeoloog Henk Simons. Hij heeft 15 punten benoemd waarop hij de artikelen wilde beoordelen:

Artikel 1

Hier valt op dat na de inleiding die interesse oproept er meteen een aantal fouten staan. Er wordt gesproken over een beeldje en niet over een steen met ingekraste figuur, het formaat

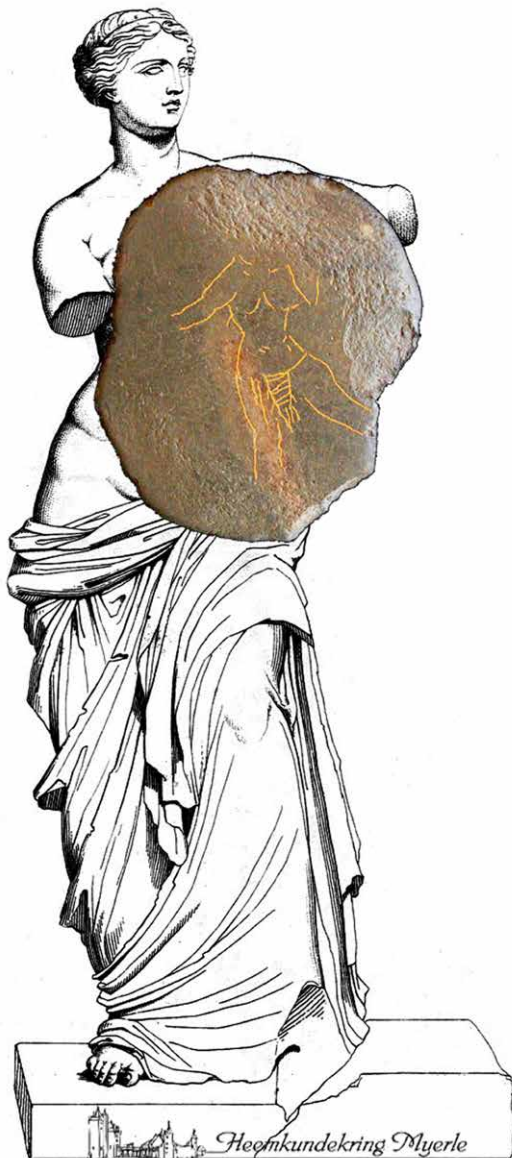
wijkt sterk af en het jaar waarin de Venus is gevonden en waarin erover gepubliceerd werd zijn onjuist. Ook de vinder is onjuist. Dit was een teleurstellende.

Artikel 2

Hierin ontstaat na de inleiding onduidelijkheid over wat er werd gevonden. Was het een beeldje of een steen. Verderop wordt de indruk dat het over een beeldje gaat bijgesteld en wordt duidelijk dat het een platte steen is van 10 (!) centimeter waarin een figuur is ingekrast. De beschrijving van de figuur klopt niet. Volgens het artikel is de steen eind 19e eeuw gevonden en dat is onjuist. De vindplaats (in de buurt van ...) is ruim en onjuist. De naam van degene die de steen gevonden heeft wordt niet genoemd. De globale indicatie van de ouderdom klopt, Er wordt op een voldoende manier ingegaan op de pro's en contra's van de authenticiteit. Het ontbreken van de vondstdocumenten wordt helder aangegeven. Dit artikel voldoet beter maar toch zitten er veel fouten in.

Artikel 3

In de inleiding ontstaat al meteen een goed beeld van de steen, hoewel de steensoort, de kleur en het gebruik van de steen niet genoemd worden. Ook de verklaring van de naam ontbreekt. In ieder geval wordt duidelijk dat er een 'opvallend gekrast vrouwenfiguur' op staat. De vindplaats is absoluut onjuist, de met naam genoemde vindplaats is in Geldrop-Mierlo niet bekend. De naam van de vinder is onjuist. De steen wordt in het artikel ruim twee keer te groot

De Venus van Mierlo voor de 'echte' Venus van Milo. Op de steen is de Venus van Mierlo ingekrast.
(Bron Venus van Milo: Wikimedia)

beschreven. De beschrijving van de vrouwenfiguur op de steen is onvoldoende. Het artikel geeft aan dat de steen uit het Neolithicum komt, waarmee de exactere tijd wordt aangegeven, maar daarmee wordt de steen wel wat jonger gekwalificeerd dan algemeen aangenomen. Het artikel gaat duidelijk in op de onderzoeken, de pro's en contra's van de authenticiteit en er wordt helder aangegeven dat het ontbreken van een goede vondstdocumentatie de discussie over de authenticiteit beïnvloed. Dit artikel scoort het beste. Er staan een aantal essentiële fouten in, maar het geeft goed het belang van de vondst voor de lokale archeologie weer.

Potentie

Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat ChatGPT potentie in zich heeft. Het is een tool die kan helpen bij het samenstellen van teksten op basis van de beschikbare informatie. Die database is beperkt tot en met september 2021 (inmiddels januari 2022). De bronnen waar de informatie uitgehaald wordt, worden niet standaard weergegeven. Uit de analyses van de geproduceerde artikelen blijkt dat veel feiten foutief weergegeven worden. De tekst wordt vaag gehouden

waardoor er geen feitelijke fout ontstaat, maar ook geen absolute waarheid.

ChatGPT zal voor het schrijven van artikelen in de toekomst waarschijnlijk bruikbaar zijn. Voorwaarde daarbij is dat de database breder wordt dan wat die nu is. Er is op het world wide web veel meer informatie beschikbaar dan die welke in de database van ChatGPT is opgenomen.

Ook kunnen we vaststellen dat er in ChatGPT alleen tekst staat, dus de afbeeldingen ontbreken. Voor het maken van een artikel is dat toch wel jammer. Daarnaast zou bij de geproduceerde tekst bronvermelding moeten worden opgenomen zodat de gebruiker kan controleren waar de data vandaan komen en zo kan beoordelen of die betrouwbaar zijn. De gebruiker moet de feiten blijven checken, maar dat is niet anders dan bij ander bronnenonderzoek

Hans Verhees is vice-voorzitter en penningmeester van heemkundekring Myerle Mierlo.

Geen absolute
waarheid

Hedendaags erfgoed met een historische dimensie

🏠 Muzikant in een carnavalsband.

Lokaal beleid voor immaterieel erfgoed

door Ineke Strouken

In het vorige nummer van De Koerier heb ik geschreven over de rol, die heemkundekringen kunnen hebben bij het borgen van lokaal immaterieel erfgoed. In dit nummer wil ik kijken hoe immaterieel erfgoed verankerd kan worden in het gemeentelijk erfgoedbeleid.

De meeste gemeenten hebben beleid voor erfgoed, maar bijna nergens is hierin het immaterieel erfgoed opgenomen. Als je beleidsmakers daarover spreekt dan hoor je vaak: 'Waarom moeten wij beleid maken voor iets dat levend is?' Daarmee laten ze zien dat ze nog niet goed raad weten met immaterieel erfgoed. Om te beginnen heeft Nederland in 2012 het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed ondertekend en dat brengt verplichtingen met zich mee, ook voor gemeenten. Met de ondertekening werd immaterieel erfgoed een volwaardige en gelijkwaardige tak van erfgoed en nam Nederland de verplichting op zich om het zichtbaar te maken en te ondersteunen. Immaterieel erfgoed werd door de ratificatie van het verdrag een integraal onderdeel van erfgoed.

Gemeenschapszin

Het belang van immaterieel erfgoed is voor gemeenten heel groot. Bijna iedereen is op de een of andere manier met immaterieel erfgoed bezig. Met carnaval bijvoorbeeld of omdat ze geboorteborden voor de deur zetten als er een kindje geboren is. Deze mensen doen dat allemaal met passie. Immaterieel erfgoed is goed voor de gemeenschapszin, maar geeft de gemeente ook een gezicht. Met immaterieel erfgoed kan een gemeente zich op de kaart zetten. ➤

Hoe geeft je immaterieel erfgoed concreet vorm?

Immaterieel erfgoed moet in bijna alle gemeenten nog van de grond af worden opgebouwd. Wat kan een gemeente doen om een fundament voor immaterieel erfgoed te bouwen.

1. *Begin met een structuur op te zetten.*

Faciliteer een werkgroep immaterieel erfgoed met de gemeenschappen om de betrokkenheid te vergroten en om kennis op te bouwen. Deze werkgroep is de basis om beleid voor immaterieel erfgoed te maken en uit te voeren.

2. *Maak inwoners bewust.*

Zorg er voor dat immaterieel erfgoed herkend wordt. Mensen zijn zich vaak niet bewust van hun immaterieel erfgoed. Zet daarom immaterieel erfgoed in het zonnetje en maak het zichtbaar.

3. *Wardeer de inzet van de gemeenschappen.*

Laat zien dat de inzet voor immaterieel erfgoed gewaardeerd wordt. Dat kun je bijvoorbeeld doen door een gemeentelijke inventaris te maken en van elke plaatsing een feestje te maken. Maar ook door duidelijk te maken hoezeer de gemeente blij is met haar tradities.

4. *Ondersteun de gemeenschappen.*

Help de immaterieel erfgoedgemeenschappen met borgen. Geef ze aandacht en maak subsidies toegankelijk voor borgingsprojecten.

► Kaarsjes uitblazen bij een verjaardag.

► De draaimolen op de kermis.

Een andere reden om beleid voor immaterieel erfgoed te maken is dat het borgen ervan ingewikkelder wordt. De samenleving verandert heel snel en het wordt moeilijker om tradities door te geven aan volgende generaties. Immaterieel erfgoedgemeenschappen kunnen daarom bij het borgen van hun erfgoed wel wat hulp gebruiken. Immaterieel erfgoed is kwetsbaar, je mist het pas als het verdwenen is. Een gemeente waar weinig immaterieel erfgoed is, is niet aantrekkelijk om te wonen. Immaterieel erfgoed is belangrijk voor de leefbaarheid van een gemeente. Alle reden om zuinig te zijn op immaterieel erfgoed.

De tweede opmerking die je vaak hoort is: 'Maar carnaval is toch niet typisch voor onze gemeente, dat doen ze overal?' Bij immaterieel erfgoed gaat het er niet om dat een gebruik typisch voor die gemeente is, in de zin dat het nergens anders voorkomt. Het gaat er om dat een traditie volgens de inwoners echt bij een gemeente hoort, een kenmerk van de identiteit is. En als je goed kijkt zijn er veel lokale verschillen ook bij algemene tradities als Carnaval en Kermis.

Kun je immaterieel erfgoed wel beschermen?

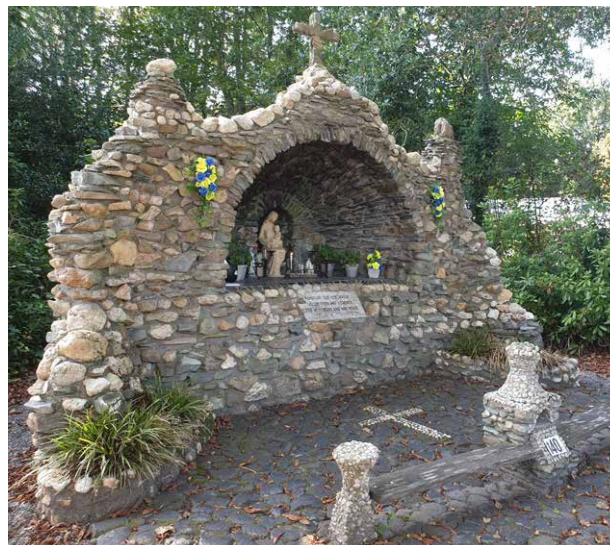
Het beschermen van immaterieel erfgoed gaat totaal anders dan bij materieel erfgoed. Je kunt er geen stomp overheen zetten. Immaterieel erfgoed moet in gebruik blijven en de dragers ervan moeten het zelf doorgeven aan de toekomst. Dat maakt het voor beleidsmakers lastig. Bij immaterieel erfgoed kun je niet alles van bovenaf regelen en in procedures onderbrengen. In het UNESCO Verdrag staan de gemeenschappen centraal en niet de beleidsmakers en erfgoedprofessionals. Dat vergt een ander soort beleid maken. Bovendien is immaterieel erfgoed dynamisch erfgoed en als je als ambtenaar verantwoordelijk bent voor de gemeentelijke monumenten moet je daar erg aan wennen. Het dynamische karakter van immaterieel erfgoed en het van onderop beschermen ervan vergt een andere rol van gemeenten. Niet een sturende, maar ondersteunende en faciliterende rol.

Wat kunnen gemeenten doen?

- Inzicht krijgen in welk immaterieel erfgoed er in de gemeente is en door wie het gedragen wordt.
- De inwoners bewust maken van het belang van het aanwezige immaterieel erfgoed.
- Weten wat de behoeften zijn van de immaterieel erfgoed gemeenschappen en waar nodig hulp bieden.
- Immaterieel erfgoed in het beleid verankeren.
- Zorgen dat subsidies ook toegankelijk zijn voor borgingsinitiatieven.

Hoe past immaterieel erfgoed in bestaand beleid?

Immaterieel erfgoed past in eerste plaats in het erfgoedbeleid van de gemeente en als dat er is ook in de kerkvisie, omdat veel immaterieel erfgoed in Brabant een religieuze oorsprong heeft. Zoals een kaarsje aansteken bij Maria en het Driekoningenzingen. Verder heeft immaterieel erfgoed raakvlakken met het beleid voor kunst en cultuur en voor toerisme en recreatie.

➤ Mariaverering
in Baarschot.

➤ Borden in de tuin bij de geboorte van Julia.

Verder van belang zijn de nota 'Levendig Brabant' en de verhalenlijnen van de provincie en past immaterieel erfgoed in het Europees Verdrag van Faro over cultureel erfgoed. Daarin wordt bepleit om na te denken over: 'waarom en voor wie bewaren wij erfgoed en hoe zijn mensen erbij betrokken'. Deze visie zet het denken over erfgoed op een nieuw spoor. Faro zet de mens centraal, want mensen geven betekenis aan erfgoed. Participatie is bij FARO een sleutelwoord. Beschermen is betekenis geven. Faro heeft dan ook een grote rol toegedicht aan immaterieel erfgoed en de rol van de gemeenschappen.

Immaterieel erfgoed zit wereldwijd nog in de experimentfase. Er moet nog veel ervaring worden opgebouwd. Doel van UNESCO is om met het immaterieel erfgoed verdrag de diversiteit te waarborgen en om respect te kweken voor elkaars immaterieel erfgoed. Dat kan alleen als wij elkaar het (historisch) verhaal van onze tradities vertellen. Immaterieel erfgoed geeft kleur aan de samenleving en immaterieel erfgoedgemeenschappen zijn goede ambassadeurs om de identiteit van een gemeente uit te dragen.

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door Ton Fischer

Nieuwe samenstelling bestuur Brabants Heem

door Tjeu van Ras

Het bestuur van de stichting Brabants Heem heeft afscheid genomen van twee leden, Pieter Jacobs en Ad Jacobs. Met de komst van de nieuwe bestuursleden Wil van Pinxteren en Jan van Kempen is het bestuur weer compleet.

Tijdens de bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen van 16 november in Sprang-Capelle heeft voorzitter Henk Hellegers de scheidende bestuursleden lof toegezwaaid voor hun jarenlange inzet. De nieuwe bestuursleden, Jan van Kempen als secretaris en Wil van Pinxteren als bestuurslid hebben zich tijdens de bijeenkomst voorgesteld.

Pieter Jacobs

Pieter Jacobs is in juni 2006 aangetreden als penningmeester van de stichting. Henk Hellegers schetste zijn terugkeer naar Brabant vanuit Limburg, waar hij tot zijn pensionering werkte bij de provincie Limburg. "Je kwam uit Maastricht en viel voor Den Bosch en werd een echte Oeteldonker, "aldus Hellegers. Hij schetste hem als een man met interesse in heemkunde, actief bij kring Vrienden van Den Bosch en de cursus Boschlogie. "Pieter was een uitstekende penningmeester: begroting en jaarrekening niet alleen op tijd maar ook uitstekend op orde," zo sprak Hellegers.

De bronzen legpenning van Brabants Heem en een bos bloemen voor Pieter Jacobs. (foto Tjeu van Ras)

"Hij hield het bestuur bij de les. Elke bestuursvergadering stond van zaken: ga er maar eens voor zitten, niets ontgaat Pieter." Hellegers voegde er een persoonlijke noot aan toe: "Jij bent geboren in Wouwse Plantage, gemeente Wouw, net als ik in Wouw geboren ben. Met René Hermans hadden we een drietal Wouwenaren in bestuur, nu ben ik de enige."

Pieter is volgens voorzitter Hellegers als penningmeester 17 jaar een bijzondere en constructieve kracht geweest in bestuur Brabants Heem.

Als dank voor al die jaren van inzet reikte Henk Hellegers de bronzen legpenning van Brabants Heem uit aan de scheidende penningmeester, alsmede een bos bloemen. Pieter Jacobs sprak zijn waardering daarvoor uit en schetste zijn werk als penningmeester van Brabants Heem.

Ad Jacobs

Ad Jacobs trad in november 2006 toe tot het bestuur van Brabants Heem. Hij was al heel actief in de heemkunde, met name ook als voorzitter van de kring Amalia van Solms

De bronzen legpenning voor Ad Jacobs, in 2020 uitgereikt door Henk Hellegers. (foto Sandra Tuijelaars).

in Baarle-Nassau. “Dat was Ad heel wat jaren want bij de afscheid in 2020 was hij 35 jaar voorzitter.

Vanwege persoonlijke omstandigheden kon Ad Jacobs niet aanwezig zijn op de bijeenkomst in Sprang-Capelle.

Voorzitter Henk Hellegers somde niettemin zijn vele verdiensten op. “Ad is een autoriteit in de wereld van Brabants Heem. Hij was 17 jaar lid van ons bestuur, actief voor de Knippenbergprijs, de man achter de schermen van de jaarlijkse heemdagen. “Je verdiensten in de wereld van de heemkunde zijn bijzonder en groot en gelukkig gaat daar niks aan

veranderen,” aldus Hellegers. “Het bijzondere karakter van Baarle als Belgische enclave in combinatie met een bijzonder stukje Nederland maakt jullie dorp als het ware grenzeloos.” Ad was en is betrokken bij activiteiten samen met België en Vlaanderen. “Onder jouw voorzitterschap is de bijzondere geschiedenis van Baarle Nassau en Baarle Hertog op allerlei manieren en ontelbare keren uitgedragen naar de gemeenschap, in de regio en in heel Brabant.”

In bestuur stelde Ad Jacobs Baarle vaak als voorbeeld.

“Zoals de manier van ledenwerving, het betrekken van jongeren bij de heemkunde en de contacten met andere heemkundekringen in Nederland en België.” Henk Hellegers dankte Ad Jacobs voor de goede samenwerking binnen het bestuur en met de kringen in de regio.

Bij afscheid als voorzitter van zijn heemkundekring ontving Ad Jacobs al de bronzen penning van Brabants Heem. Henk Hellegers zal het later een passend cadeau aanbieden.

Een autoriteit in de wereld van Brabants Heem

Jan van Kempen, secretaris Brabants Heem

Sinds november 2023 maak ik als bestuurlijk secretaris deel uit van het bestuur van Brabants Heem. Mijn naam is Jan van Kempen en ik ben de opvolger van Kees van Kempen. De lat ligt hoog voor mij want het zijn grote voetstappen van mijn voorganger die ik ga invullen.

Ik ben geboren en opgegroeid in Tilburg en na mijn middelbare school heb ik Bestuurskunde gestudeerd aan de universiteit Twente. Vervolgens heb ik gewerkt voor gemeenten en raadgevende ingenieursbureaus en nu ben ik al weer vijftwintig jaar werkzaam voor Rijkswaterstaat. Bij die organisatie houd ik mij vooral bezig met ruimtelijke vraagstukken gekoppeld aan het wegennet, vaarwegennet en het watersysteem van Nederland.

Mijn belangstelling ligt bij geschiedenis en politiek en dan in het bijzonder bij de Eerste Wereldoorlog, Brabant, Tilburg en de Amerikaanse president

Lyndon B. Johnson. Maar ook kunst en design hebben mijn belangstelling. Daarin heb ik vooral een Deense oriëntatie, denk aan de meubels van Finn Juhl of de schilderijen van Vilhelm Lundstrøm. Vanzelfsprekend breng ik mijn vakanties daarom door op het Deense eiland Samsø, nabij Århus.

Recent heb ik de cursus Regionale geschiedenis van Brabant van Tilburg University en Erfgoed Brabant gevolgd. Van deze cursus door Arnoud-Jan Bijsterveld en diverse gastsprekers heb ik genoten en veel geleerd. Via de cursus is een verbinding gelegd met Brabant Heem wat geresulteerd heeft in de rol bestuurlijk secretaris. ➤

Wil van Pinxteren, nieuw bestuurslid Brabants Heem

Ik ben geboren en getogen in 1955 in het mooie dorp Haaren, De tuin van Brabant. Vijfde in een rij van 8 kinderen.

Pa en ma hadden het niet breed, maar wel een belangrijk uitgangspunt: “Een goede opleiding en opvoeding kon je van ons krijgen, alles wat je meer wilde moest je zelf verdienen”. Met als gevolg dat ik vanaf mij 11de actief was in mijn vrije tijd bij een van de naburige boomkwekers, onkruid plukken, stekken, planten verzendgereed maken, snoeien etc.

Ik heb na mijn middelbare schooltijd gestudeerd aan de Rijks Hogere School voor Tuin en Landschapsarchitectuur, in die tijd gevestigd in Boskoop en MLTuS te Breda. Weer later – na mijn militaire dienstdienst – volgde ik parttime naast mijn dagelijkse werk, een opleiding onderhoud en beheer openbare ruimte, sport en recreatie voorzieningen, post HBO bedrijfs- en arbeidskunde, milieukunde en heb ik allerlei management opleidingen/ trainingen gedaan.

Ik ben actief geweest tijdens mij werkzame leven van boomkwekersknecht (vanaf 1966) tot gedeputeerde (2020/2021). Een tijd was ik actief als parttime ondernemer in de sierteelt.

Nagenoeg mijn hele leven woonde ik in het buitengebied van Haaren tot december 2020. In de periode 1984 tot 2020 woonden wij, met veel genoegen en trots in onze mooie gerenoveerde, langgevelboerderij, bouwjaar 1880, aan de Belversestraat in Haaren.

Nu wonen we bijna 3 jaar met veel plezier in de voormalige Boerenleenbank midden in het mooie dorp Esch. “De glimlach van Brabant” zei Dries van Agt eens over Esch.

Het woord “heem” heeft voor mij een brede, diepe en ronde betekenis. Het heeft alles te maken met je directe omgeving, in het nu, verleden maar ook toekomst. Als Brabander in hart en nieren is dus ‘Brabants Heem’ een plek waar ik me als een vis in het water voel. Na mijn pensionering ben ik voorzitter geworden van Heemkundekring, De Kleine Meijerij, bestuurslid bij Brabants Heem en Stichting de Brabantse Boerderij.

Graag wil ik me daar naar vermogen actief voor inzetten. Mijn slogan is: Laten we zuinig zijn op wat nog over is van ons verleden. We missen dit pas echt, als het definitief weg is. ■

Brabander in hart en nieren

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in maart 2024.

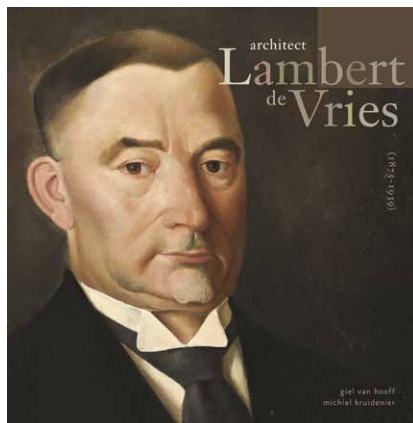
Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 12 februari 2024 naar: tjeuvaras@brabantsheem.nl

Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op www.facebook.com/brabantsheem

Lambert de Vries, architect

Veertig jaar lang gaf architect Lambert de Vries (1875-1939) mede vorm aan het nieuwe uiterlijk van Helmond en omgeving. G. van Hooff en M. Kruidenier schreven een monografie over de architect die met praktische inslag en smaakgevoel voornamelijk werkte in Zuidoost-Brabant.

Geboren en getogen in Someren, als jongste in een groot landbouwersgezin, werd hij samen met zijn broer Graard actief in het bouwvak. Het werk van Lambert de Vries was veelzijdig. Scholenbouw was een van zijn specialiteiten, maar daarnaast tekende hij ook talloze andere bouwwerken, zoals bedrijfsgebouwen, winkelpanden, villa's en een enkele pastorie en kerk. Qua omvang was zijn werk voor de volkswoningbouw het grootst, niet alleen in Helmond, maar ook in Geldrop, Mierlo-dorp en in Veghel. Een bijzonder, jaren durend project in de laatste jaren van zijn werkzame bestaan was de restauratie van Kasteel Asten.

Ondanks zijn belang binnen de (regionale) architectuur-geschiedenis is de naam Lambert de Vries bij velen onbekend. Deze rijk-geïllustreerde monografie wil hierin verandering brengen. Het is een boek over een bevoegde architect met daarin nooit eerder gepubliceerd beeldmateriaal

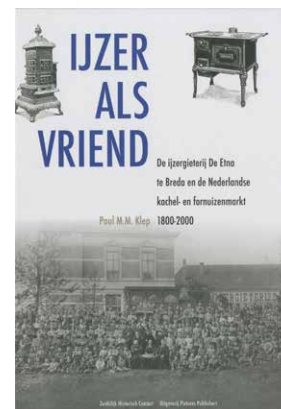
Lambert de Vries (1875-1939). Architect met praktische inslag en smaakgevoel is uitgegeven bij De Onderste Steen Nijmegen en kost € 14,95. ISBN 978-90-822156-5-6

Geschiedenis 'IJzergieterij De Etna'

door Hans van den Eeden

De negentiende eeuw is een eeuw van grote vooruitgang. In deze periode veranderde Nederland langzaam van een agrarische naar een technologische samenleving. Het was ook de eeuw van sociale vooruitgang. Deze eeuw wordt ook wel de IJzeren Eeuw genoemd.

Dit beeld wordt bevestigd door de uitgave van het boek 'IJzer als vriend'. Goed gedocumenteerd neemt historicus Paul Klep zijn lezers mee naar de Bredase ijzergieterij Etna. Dit bedrijf staat met name bekend als gieterij van haarden en kachels. In zijn boek schrijft de auteur gedreven tot in detail over de kachel- en fornuizenmarkt tussen 1800-2000. In het boek wordt een overzicht gegeven van verschillende aspecten en ontwikkelingen van de Etna.

Uit het toegankelijk geschreven boekwerk blijkt, dat de auteur niet over een nacht ijs is gegaan. Boeiend zijn de hoofdstukken over de start, de groei en de ontwikkeling van het bedrijf. Hieruit blijkt, dat de voormannen zoals De Bruijn en Klep hierbij een belangrijke rol hebben gespeeld. Interessant is zijn analyse over de ontwikkeling vanaf 1800 tot en met de Duitse bezetting. Toen kwam het bedrijf onder Duits beheer te staan. Vanaf 1945 tot 1966 maakte het bedrijf een grote groei door.

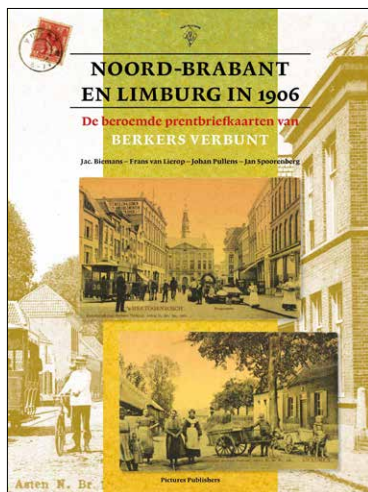
Het boek is ook een reflex op de arbeidsomstandigheden van de werknemers. Deze moesten door de strijd van de arbeidersbeweging bijgesteld worden. Als de gasbel in

Groningen wordt ontdekt betekent dit nieuwe mogelijkheden. Dat geldt niet op de laatste plaats voor het ombouwen van kachels en fornuizen. Daardoor volgt rond 1966 een explosie aan de verkoop van nieuwe gasfornuizen. Daarna volgen tal van fusies en verandert ook het beeld van het oude 'vertrouwde' Etna. In 1968 volgt een fusie met Daalderop en later met DRU. In 1985 sluit de vestiging in Breda en verhuist het naar de Achterhoek. Het gedegen boek wordt met fraai historisch beeldmateriaal ondersteund.

IJzer als vriend. De IJzergieterij 'De Etna te Breda en de Nederlandse kachel- en fornuizenmarkt 1800-2000'; 376 pagina's. ISBN: 978-94-92576-68-2. Uitgave: ZHC Pictures Publishers. Auteur: Paul M.M. Klep. Prijs: € 34,95

Prentkaarten Brabant en Limburg in 1906

In 1906 zet de Astense boekhandelaar en drukker Janus Berkers met zijn compagnon Aloisius Verbunt een gewaagd plan op. Ze maken bekend meer dan 1 miljoen prentbriefkaarten met dorps- en stadsgezichten van Noord-Brabant en Limburg op de markt te brengen. In

het boek Noord-Brabant en Limburg in 1906 zijn veel van die prentbriefkaarten bijeen gebracht.

In dat jaar 1906 gaan fotografen op pad om in totaal 80 dorpen en steden in beide provincies (en het Gelderse Hedel) aan te doen om mooie gebouwen, straten en mensen op de gevoelige plaat vast te leggen. In totaal verschijnen er zo 675 genummerde prentbriefkaarten van Kunsthandel Berkers Verbunt uit Astén.

**Mooie gebouwen,
straten en mensen
worden op de gevoelige
plaat vastgelegd**

Speurwerk

In dit boek is deze beroemde serie prentbriefkaarten voor het eerst bijeengebracht. De in Nederland unieke collectie is het resultaat van decennialang speuren. Aan de beschrijving van elk van de plaatsen en de afzonderlijke kaarten gaan inleidingen vooraf over de tijd rond 1906, over de ontwikkeling van de prentbriefkaart en natuurlijk over het uitgevershuis Berkers Verbunt.

De auteurs, allen geïnteresseerd in de regio, haar geschiedenis en prentbriefkaarten, hebben zo een bijzonder boek gemaakt dat voor geïnteresseerden in de geschiedenis en heemkunde van Noord-Brabant en Limburg van grote waarde is. Het stelt u in staat een boeiende wandeling te maken door onze dorpen en steden anno 1906.

80 dorpen en steden

De volgende plaatsen komt u tegen in het boek: Aarle-Rixtel, Astén, Astén-Ommel, Beek en Donk, Beesel, Berlicum, Besoyen, Best, Boekel, Boxtel, Budel, Capelle, Coudewater, Den Dungen, Deurne, Dinther (zie ook Heeswijk), Drunen, Eindhoven Eerde, Elshout, Erp, Geldrop, Gemert, 's-Grevelduin-Capelle, Haelen, Handel, Hazeldonk, Hedel (Gld.), Heesch, Heeswijk (zie ook Dinther), Heeze, Helden, Helden-Panningen, Helenaveen, Helmond, 's-Hertogenbosch, Heythuysen, Horn, Kaatsheuvel, Keldonk (molen), Kessel, Leende, Lierop, Lieshout, Liessel, Lith, Lithoyen, Loon op Zand, Maarheeze, Maasniel, Meijel, Mortel, Nederweert, Nederwetten, Nieuwkuijk, Nistelrode, Oirschot, Ommel, Oss, Reuver, Roggel, Rosmalen (zie Coudewater), Schijndel, Sint-Michielsgestel, Sint-Oedenrode, Soerendonk, Someren, Someren, Sprang, Stipdonk, Swalmen, Tilburg, Uden, Valkenswaard, Veghel, Vlierden, Vlijmen, Volkel, Vrijhoeve-Capelle, Vught, Weert, Wijbosch, Woensel, de Zuid-Willemsvaart en nog meer algemene afbeeldingen.

Noord-Brabant en Limburg in 1906: auteurs: Jac. Biemans, Frans van Lierop, Johan Pullens en Jan Spoorenberg; 416 pagina's, prijs: 39,95 euro; te bestellen via www.picturespublishers.nl/product/noord-brabant-en-limburg-in-1906

Zilveren draagspelden Brabants Heem

➤ Jo Versteijnen.
(foto collectie
heemkundekring
Rosmalen)

Op vele manieren zijn vrijwilligers actief voor hun eigen heemkundekring of erfgoedorganisatie. Met inzet en toewijding zetten zij zich in. Reden voor de stichting Brabants Heem die verdienstelijke vrijwilligers te eren met een onderscheiding.

Rosmalen

De zilveren draagspeld is uitgereikt aan **Jo Versteijnen** uit Rosmalen. Hij heeft zich meer dan 25 jaar ingezet voor de heemkundekring. Het is een blijk van waardering voor zijn grote aandeel in de beoefening van de heemkunde, met name voor het toegankelijk maken van en als beheerder van het archief. Versteijnen geldt in zijn kring als een lopende encyclopedie wat betreft zijn kennis over de oude gemeente Rosmalen en hij is een vraagbaak voor alle leden van de heemkundekring en ver daarbuiten. Dat alles voor 'zijn' heemkundekring en daarmee voor Brabants Heem in het algemeen'.

Boekel

Trudy Bolwerk-Raijmakers heeft de zilveren draagspeld met oorkonde van Brabants Heem tijdens de najaarsvergadering van heemkundekring Sint Achten op Boeckel uit Boeken ontvangen. Voorzitter Gerard van de Hei van de kring reikte de onderscheiding uit. Trudy is lid van de heemkundekring sinds 1993. Zij was gedurende alle jaren van haar lidmaatschap zeer actief met allerlei activiteiten binnen de heemkundekring en de heemkamer, maar met name bouwde zij gedurende die jaren het papieren archief en de bibliotheek systematisch op, maakte onderscheid tussen wat wel en niet belangrijk was om te bewaren en beheerde beide op een uitstekende toegankelijke wijze. Verder was zij regelmatig initiatiefnemer en mede-organisator van tentoonstellingen, lezingen en andere activiteiten. Ook was zij de laatste ruim tien jaar lid van het Algemeen Bestuur van de Heemkundekring.

➤ Trudy Bolwerk-
Raijmakers.
(foto heemkundekring
Sint Achten op Boeckel)

➤ De gedecoreerden van de stichting Heemkunde Moerdijk. Vooraan C.M. Kortsmit, achter v.l.n.r. Bart van Eekelen (Brabants Heem), A.D. Straasheim, P.C.M. van der Made, J. de Visser en C. Geleijns.
(foto collectie stichting Heemkunde Moerdijk)

Moerdijk

Liefst vijf vrijwilligers van Stichting Heemkunde Moerdijk zijn onderscheiden met de zilveren draagspeld met oorkonde van Brabants Heem. Bart van Eekelen, bestuurslid van Brabants Heem reikte de onderscheidingen uit.

C.M. Kortsmit was van 1996 tot 2006 secretaris en van 2006 tot 2022 waarnemend voorzitter van Stichting Heemkunde Moerdijk. Voor haar bestuurlijke inzet werd zij zeer gewaardeerd. Zij was aanspreekpunt voor de pers en de drijvende kracht om de jeugd en jongeren kennis te laten maken met de historie van het dorp. Zij was betrokken bij veel activiteiten en schreef in het blad De Sprange.

P.C.M. van der Made is sedert de oprichting in 1983 lid en bestuurslid van Stichting Heemkunde Moerdijk. Hij is de onmisbare archivaris van de stichting en daarmee een vraagbaak voor velen. Van der Made beheert de fotocollectie en is actief betrokken bij alle activiteiten, die door de Stichting Heemkunde Moerdijk worden georganiseerd. ➤

J. de Visser is sinds de oprichting in 1983 lid en tot januari 2023 bestuurslid van Stichting Heemkunde Moerdijk. Grote waardering is er voor zijn kennis over historische zaken, de geschiedenis van het dorp Moerdijk en de Watersnood in 1953. Hij is een toegewijd gids in het museum van de Stichting.

A.D. Straasheim is vanaf 1994 actief lid van de Stichting Heemkunde Moerdijk. Hij is aanspreekpunt voor de werkgroep 'oud ijzer' en een belangrijke "stille kracht" van deze stichting en is altijd present bij de diverse activiteiten in het dorp en van de stichting.

C. Geleijns is in 1983 lid geworden van de Stichting Heemkunde Moerdijk. Bij de uitreiking van de onderscheiding werd hij geroemd om zijn kennis van en om het archiefonderzoek van en naar de Moerdijkse scheepswerven, de scheepsbouw en ankerkuilvisserij. Hij is een vraagbaak over historische gebeurtenissen en personen in Moerdijk en is betrokken bij diverse activiteiten van dorp en stichting.

◀ C. Heskens.
(foto Heemkundige
Kring "Broeder
Christofoor")

Oudenbosch

C.J.M. Heskens uit Oudenbosch ontving de zilveren draagspeld voor zijn grote aandeel in de beoefening van de heemkunde, met name als beheerder van 'De Driekoningen'. Hij is sinds 1993 lid van Heemkundige Kring "Broeder Christofoor". Hij is ruim 18 jaar bestuurslid van de kring. Hij heeft zich ook ingezet als onderzoeker van de geschiedenis van Oudenbosch.

▶ Jan van de Sande.
(foto collectie Kèk Liemt)

Liempde

Jan van de Sande is vanaf 1998 lid van Kèk Liemt te Liempde. Hij ontving de onderscheiding o.a. voor het vele archiefonderzoek en het beschrijven van veel boerderijen in het buurtschap Kasteren en voor zijn onderzoek naar de juiste plek van de voormalige stenen kerktoren en de Liempdse schuurkerk. Hij is een van de steunpilaren en gidsen in de expositieruimte De Kleuskes in Liempde en is een hoeder van het Liempdse dialect. Jan van de Sande is mede-heroprichter van het Liempdse gilde Sint-Antonius.

Bert Timmermans werd in 1998 lid van "Kèk Liemt" te Liempde. Hij geldt als de technische man van de vereniging. Waardering is er voor zijn inzet voor het plaatsen van veldpoorten en banken in het Liempdse landschap. Timmermans is één van de makers van houten speelgoed dat jaarlijks ten bate van de vereniging wordt verkocht. Hij was één van de makers van een maquette van de oude kern van Liempde en mede-restaurateur van een oude boerderij. Hij zet zich in als gids voor Kèk Liemt/Gastvrij Liempde. ■

▶ Bert Timmermans.
(foto collectie Kèk Liemt)

Agenda en jubilea

2024:

20 januari	Bestuursvergadering Brabants Heem en heidag
12 februari	sluitingsdatum inzenden kopij De Koerier 100
06 maart	50 Jaar HKK Die Overdraghe Zundert
14 maart	Bestuursvergadering Brabants Heem in Oirschot
23 mei	Bestuursvergadering Brabants Heem in Oirschot
05 augustus	50 jaar Erfgoedvereniging Son en Breugel
13 oktober	70 jaar HKK de Oude Vrijheid Sint-Oedenrode
12 december	50 jaar Oudheidkundige kring Geertruidenberghe
18 december	50 jaar HKK Kek Liempt Liempde

De Koerier

De Koerier in 2024

In 2024 verschijnt De Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdatum ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten van de aangesloten kringen, verenigingen en stichtingen en op de website geplaatst. Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave verschijnt in september 2023. De uiterste inleverdatum hiervoor is **maandag 12 februari 2024**.

In 2024 verschijnt De Koerier in maart, juni, september en december.

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen

gerwen online en offline reclame

Drukwerk: Em. De Jong

 Koninklijke Drukkerij Em. de Jong
Baarle-Nassau

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Films voor basisscholen Deurne

Heemkundevereniging H.N. Ouwerling Deurne heeft twee films gepresenteerd tijdens de Deurnese 'Nacht van het Witte Doek'. Films met allerlei wetenswaardigheden over het Klein en het Groot kasteel van Deurne, gemaakt vanuit een educatief standpunt. De films worden de komende jaren gebruikt op de Deurnese basisscholen als een mooie vorm van educatie op het gebied van cultuurhistorisch en lokaal erfgoed. Leden van toneelgroep De Klotlanders (zie foto) hebben geacteerd, maar ook enkele jeugdige, schoolgaande jongens en meisjes namen rollen op zich. ■